
БОНДАРЕНКО З.П.,
кандидат педагогічних наук,
доцент,
Дніпропетровський національний
університет ім. Олеся Гончара,
м. Дніпропетровськ

ГУВЕРНЕРСТВО У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КОРЕКЦІЙНИХ ПЕДАГОГІВ

У статті розглядаються питання використання гувернерської практики у підготовці майбутніх корекційних педагогів. Розглянуто поняття гувернерства як педагогічної системи індивідуального виховання дітей.

Ключові слова: гувернерство, гувернерська практика, особистісно-орієнтоване виховання, діти з особливими потребами, корекційні педагоги.

В статье рассматриваются вопросы использования гувернёрской практики в подготовке будущих коррекционных педагогов. Рассмотрены вопросы гувернёрства как педагогической системы индивидуального воспитания детей.

Ключевые слова: гувернёрство, гувернёрская практика, личностно-ориентированное воспитание, дети с особыми потребностями, коррекционные педагоги.

The paper deals with the problem of using the practice of tutoring in preparation of correctional pedagogues. The phenomenon of tutoring as a pedagogic system of children individual upbringing is discussed.

Key words: tutoring, the practice of tutoring, personality-oriented upbringing, children with special needs, correctional pedagogues.

Актуальність дослідження. Сучасний стан виховної практики становно удосконалення процесу формування, розвитку і соціалізації підрастаючої особистості потребує певних змін. Зміни можуть бути пов'язані з

УДК 371.13

особистісно-орієнтованими підходами до дитини. Цей підхід має суттєво вплинути на виховний процес, наповнити його високими життєвими цінностями, максимально розкрити потенційні можливості дитини, сти-

© Бондаренко З.П., 2013

мулювати її до особистісно-розвивальної творчості.

Особистісно-орієнтоване виховання як новий тип виховання потребує кваліфікованих фахівців з родинної педагогіки, домашнього виховання.

Високий рівень домашнього навчання і виховання за всіх часів існування людства забезпечувала гувернерська педагогічна система. Гувернерство як педагогічне явище виникло з потреби у формуванні яскравої неординарної особистості, здатної здійснювати подальший поступ людської цивілізації, розвивалося у структурі родинного виховання, яке, у свою чергу, відображало педагогічну орієнтацію суспільства.

Характерно, що останнім часом багато сімей відмовляються від громадських освітніх установ із-за досить високого рівня захворюваності дітей у них, інші батьки хотіли б дати дітям більш якісну освіту того чи іншого змісту, яка була б конкурентоздатною й наближеною до європейських стандартів. Нарешті, сьогодні досить багато дітей, які потребують особливих умов навчання, виховання й індивідуального розвитку: ті, що погано адаптуються, просто долають жорстку регламентацію їхньої поведінки і діяльності, напруженість ритму освітньої установи, діти з проявами негативної девіантної поведінки, діти з особливими потребами тощо. Особлива атмосфера розвитку і спеціального навчання є необхідною умовою як для дітей з хронічними захворюваннями, з обмеженими психофізичними можливостями, з аутичними розладами, так і для творчих, талановитих дітей.

Суперечливе ставлення частини населення, особливо з високим рівнем статків, до сучасної одноманітної системи громадського виховання, що поступово перебудовується на особистісно орієнтовану модель виховання, до формального навчання, яке у більшості випадків призводить до використання репетиторського ресурсу,

виявилось важливим чинником, який викликав до життя ідею домашнього навчання і виховання. Навчання й виховання вдома є суто індивідуальним, конкретним, персоналізованим процесом, що цілком відповідає пріоритетам державної політики, означеним у Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ ст., інших законодавчих документах.

Статистичні дані останніх років свідчать, що більшість опитаних батьків особливе значення надають домашньому вихованню дитини дошкільного віку. І це цілком виправдано, що батьки турбуються про повноцінний розвиток дитини саме цього періоду, бо він є значущим у віковій періодизації та має безпосередній вплив на формування особистості дитини і у наступні роки її життя. Як показали спостереження, діти, які виховуються до трьох років у домашніх умовах, знаходяться під впливом комфортного розвивального середовища. Дитині не доводиться витрачати зусилля на адаптацію до нового режиму, нового оточення, вона не відчуває стресу, пов'язаного із відривом від рідних тощо. Такі діти, на думку Т.В. Тимохіної, добре розвиваються, менше хворіють та мають стійку здорову психіку [6, с. 11].

Ось тому і виникає гостра потреба у досвідчених фахівцях з педагогіки, які б мали досвід роботи з дітьми та вільно користувалися особистісно орієнтованим типом виховання, сутність якого, на думку І.Д. Беха [3, с. 58], полягає у подоланні суперечності між вихованням "для всіх" і вихованням "для кожного" на основі повороту до особистості, її індивідуальної свідомості, життєвого досвіду, індивідуального творчого потенціалу.

Теоретико-методологічне обґрунтування проблеми. Аналіз вітчизняної та зарубіжної наукової літератури засвідчує досить широкий рівень висвітлення науковцями різних аспектів відродження і сучасного становлення інституту гувернер-

ства (О.Л. Зверева, О.В. Корх-Черба, Є.Г. Сарапулова), розробки питань професійної освіти педагогів-гувернерів (І.П. Акіншева, А.В. Бардінов, З.Г. Зайцева, О.Б. Колосова, Н.О. Максимовська, Л.В. Пасічник, Н.М. Савельєва, Б.Г. Свиридова, С. Теплюк, Т.В. Тимохіна, О.П. Шароватова та ін.), але поза щільною увагою дослідників досі залишаються питання важливості профорієнтаційної роботи щодо отримання абітурієнтами зазначеного фаху, питання особистості гувернера-професіонала, зокрема, його здібності налагоджувати стосунки не лише з вихованцем, а й з усіма членами сім'ї, у якій він працює.

Убачаємо, що метою професійної діяльності гувернера-дефектолога є створення умов щодо гармонійного розвитку особистості вихованця, його соціально-педагогічної підтримки, здійснення соціально-педагогічного патронажу дитини з фізичними, психічними та розумовими вадами. Цього можна досягти, якщо гувернер усвідомлює важливість справи, яку він проводить, враховує індивідуальні особливості дитини-інваліда, динамічність змін, що відбуваються з нею, розуміє складність і неоднозначність процесу розвитку, визначає віддалені перспективи взаємодії, надає їй упевненості в успішному оволодінні знаннями і правильному особистісному зростанні; розуміє, що головна відповідальність за успіх педагогічної діяльності покладена саме на нього як фахівця-професіонала, який може знайти вихід із будь-якої ситуації, що склалася. Це неможливо досягти без знань спеціальної педагогічної науки, чим і обумовлене її значення у професійній підготовці корекційного педагога.

Метою дослідження є розкриття сутності гувернерства як педагогічної системи індивідуального навчання і виховання дітей та визначення місця гувернерства у структурі професійної підготовки майбутніх педагогів.

Результати теоретичного ана-

лізу проблеми. Доречно зауважити, що проблема гувернерства не є новою у педагогічній науці. Важливість домашньої освіти, особливо у дошкільному віці, підкреслювали основоположники педагогічної науки Я.А. Коменський, І.Г. Песталоцці, К.Д. Ушинський та ін. Як показав аналіз історико-педагогічних досліджень, історія опікунства, домашнього виховання сягає давніх часів. Першими домашніми вихователями були дядьки, мамки, куми, пестуні, годувальниці, філософи-мандрівники, домашні священники. Приклади використання різноманітних видів освітньої діяльності в домашніх умовах спостерігаємо у працях педагогів Ф.Фребеля, М. Монтесорі, О. Декролі, М. Монтеня та ін.

Уперше відоме з художньої літератури слово "гувернантка" у державному документі з'явилося у квітні 1998 року, коли Кабінет Міністрів України затвердив „Тимчасовий державний перелік професій”. У жовтні цього ж року спеціальність отримала код 5131 і назву чоловічого роду – “гувернер”, яка була внесена до кваліфікаційного переліку професій [1, с. 53]. Але ця професія усе ще залишається у більшості випадків жіночою. Гувернер і гувернантка – особи, які займаються індивідуальним навчанням і вихованням дітей у сім'ях чи в освітньо-виховних закладах переважно закритого типу, де основні умови перебування дітей наближені до домашніх.

Для гувернерства як форми індивідуального виховання й навчання дітей, на думку автора монографічного дослідження „Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера” Є.Г. Сарапулової, характерні такі ознаки: 1) виховання і навчання дитини є індивідуалізованими; 2) навчання й виховання дитини відбувається у домашніх умовах (у сім'ї) або в освітньо-виховній установі закритого типу, де створюється мікроклімат, наближений до умов родинного виховання. 3) педагогічний

процес організовується таким чином, щоб діти сприймали губернатора як близьку людину, і його авторитет у їхніх очах був не нижчим, аніж авторитет батьків [5, с. 84].

Відомо, що головним осередком, де відбувається формування особистості дитини, залишається сім'я. Як первинне соціальне середовище, в якому закладаються основи характеру і поведінки особистості, сім'я культивує моральні цінності залежно від етичної та культурної спадщини батьків, їхніх педагогічних знань і навичок, сімейних стосунків тощо.

На думку дослідниці О.П. Шароватової, маленькі особистості є наче віддзеркаленням своїх батьків, тому від них залежить і поведінка дітей, і їхнє спілкування з іншими людьми, і знаходження ними свого місця у системі соціальних структур [7, с. 12]. Так, у ст. 59 „Відповідальність батьків за розвиток дитини” Закону України „Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР „Про освіту” зазначається: „Виховання в сім'ї є першоосовою розвитку дитини як особистості”. У ст. 5 „Сім'я” Закону України „Про виховання дітей та молоді” наголошується на тому, що „батьки чи особи, що їх замінюють, несуть відповідальність перед суспільством і державою за розвиток, виховання і навчання дітей, а також збереження їх життя, здоров'я, людської гідності”. Також „батьки та особи, які їх замінюють, зобов'язані постійно дбати про фізичне здоров'я, психічний стан дітей, створювати належні умови для розвитку природних здібностей; сприяти здобуттю дітьми освіти у закладах освіти або забезпечувати повноцінну домашню освіту відповідно до вимог щодо її змісту, рівня та обсягу” [Там само, с. 12].

Зазначимо, що гувернерство не належить уповні ні до родинної, ні до державної системи виховання. Воно знаходиться на межі цих систем. З одного боку, гувернерству притаманні індивідуальний підхід, неформаль-

ність у стосунках між вихованцем і наставником, властиві родинному вихованню. З іншого боку, в межах гувернерської практики можливий відчутний тиск держави, посилений державний контроль, приєднання системи домашнього виховання і навчання до державної освітньої системи. Зрозуміло, що гувернерська виховна система діє на засадах гуманістичної педагогіки. Вона сприймає дитину як активний автономний об'єкт виховання, здатний до розвитку, самоактуалізації, самовдосконалення. Гувернерське виховання передбачає для дитини певну свободу вибору, привчання вихованця до відповідальності, формування у нього сили волі. Враховується роль мотивів у житті дитини, потреба особистості в позитивній оцінці тощо. Тож, у центрі уваги гувернерського виховання знаходиться особистість та її розвиток [1, с. 53].

Зважимо на те, що навчальна гувернерська практика заснована на тих же психологічних підходах, що й практика гувернерського виховання. Дитина визнається активним учасником педагогічного процесу, для кожного вихованця розробляється індивідуальний темп роботи, індивідуальний підхід, розклад навчальних занять, а також віднаходяться такі форми роботи, які б зацікавили школяра вмотивовано навчатися, виявляти свою активну громадянську позицію. Гувернер цілеспрямовано веде учня від навчання під його керівництвом до творчої, самоосвітньої діяльності. На думку О.П. Шароватової, педагогічна творчість та проектування займають провідні позиції у навчально-виховній діяльності губернатора з вихованцями [7, с. 17].

Зарубіжний досвід засвідчує, що попит на гувернерів з роками не тільки не зменшується, а зростає, пропорційно підвищенню ролі жінок у виробничому, культурному і політичному житті суспільства. Формування життєвої та соціальної компетентності молодих громадян не менш

важливі для розвитку держави, аніж економічна чи правова їх освіта. Це означає, що гувернерство є педагогікою сучасності і майбутнього, оскільки саме воно здатне реалізувати два провідних напрями національного виховання – громадянський і особистісно орієнтований. З огляду на це долучаємося до концепції особистісно орієнтованого виховання І.Д. Беха [3, с. 58-60].

Звернемося до дослідження О.Б. Колосової [4], яка розглядає проблему тьюторства як нового напрямку професійної діяльності в освіті, дуже схожого на гувернерську діяльність. Трактуюмо поняття “тьютор”: у перекладі з англійської “тьютор” це – педагог-наставник. Етимологія слова “тьютор” – tutor (з латини *tueor* – “дивитись”, “слідкувати”) поєднана із поняттями – “захисник”, “покровитель”, “страж”. Частіше це поняття використовується у наукових працях, що висвітлюють дистанційні види навчання, керівну роль викладача під час виконання будь-яких педагогічних завдань тощо.

На нашу думку, все-таки простежується певна схожість тьюторства із гувернерством у питаннях спільних функціональних обов’язків педагога-тьютора і педагога-гувернера – створення індивідуальної освітньої програми, яка постійно вдосконалюється, коригується та адаптується до нових умов співпраці з вихованцем, його оточенням. Ключовими поняттями у цій програмі є унікальність і неповторність людської особистості, її самотність і призначення (професійне також), та пов’язаний із цим особистісно орієнтований підхід у навчанні і вихованні кожної дитини.

Отже, як і тьютор, гувернер, – це педагог, який працює за принципом індивідуалізації навчання і який здійснює супровід розвитку та формування дитини на основі особистісно орієнтованого підходу з метою спонукання дитини до самопізнання й самоактивності для того, щоб вона

могла стати творцем власного духовно багатого життя, здійснила правильний вибір гуманної поведінкової тактики у життєдіяльності [3, с. 59; 4].

Можна передбачити, що тьюторський супровід освітньої діяльності вихованця більш характерний для дітей молодшого шкільного та підліткового віку. Він може складатися з таких етапів, які становлять єдиний завершений цикл – діагностичний, проектувальний, реалізаційний та аналітичний, і які можна використати у гувернерській практиці [4, с. 4]. Кожний із тьюторських етапів має свою специфіку та особливості. Так, на першому етапі відбувається знайомство, з’ясування педагогом-тьютором освітнього рівня вихованця, окреслення перспективи спільної взаємодії, конструювання моделі педагогіки співпраці, моделі реалізації бажань учня тощо. На цьому етапі можна використати тьюторські методи і прийоми взаємодії: складання портфолію, анкетування, есе, тестування, інтерв’ювання тощо. У цілому робота на цьому етапі спрямована на розвиток і стимулювання мотивації освітньої діяльності.

Наступний етап – це проектування майбутньої роботи, яка полягає у виборі провідного освітнього стилю діяльності, що ґрунтується на пізнавальному інтересі вихованця. Складається так звана “карта інтересів”, готується тематичний портфолію. Завдання тьютора полягає у підтримці самостійної мисленнєвої діяльності школяра, у намаганні відшукати оригінальний спосіб розв’язання поставленого завдання. Таким чином розвивається змістово-діяльнісний компонент пізнавального інтересу.

На третьому етапі відбувається реалізація освітнього пошуку, напружень у виконанні педагогічного завдання, підготовка до презентації отриманих результатів спільної роботи з огляду на поради педагога-тьютора.

Аналітичний або умовно-завер-

шальний етап спрямований на самоаналіз виконаної роботи, досягнутих результатів, що сприяє розвитку самооцінки, умінню рефлексувати власні й чужі способи дій, розуміти зміни у собі та у навколишньому оточенні тощо. Педагог разом із вихованцем розробляє критерії вдалого виступу, планує подальшу роботу, визначає рівень активності вихованця у виконанні педагогічних завдань тощо. Усі матеріали роботи учня можна запропонувати фіксувати у структурованій папці. Тьюторський портфоліо, який відображає результати спільної роботи, є певним чином інструментом самооцінки вихованця. Педагог-тьютор організує збір і аналіз портфоліо учня та одночасно веде власний портфоліо, де фіксуються педагогічні стратегії та їх ефективність і результативність.

Поняття тьюторського супроводу знаходиться, на думку російської дослідниці О.Б. Колосової, у низці понять “педагогічна підтримка”, “педагогічний супровід”, але має відмінності, які полягають у тому, що під час тьюторського супроводу педагогічний фокус спрямований на самостійну розробку прийнятних для відповідної особистості норм, правил, які обговорюються із тьютором. Щоб цей супровід був ефективним, учень сам має здійснити деяку “освітню пробу”, результати якої і будуть предметом спільного аналізу [4, с. 2]. Тож використаємо це і у гувернерській практиці.

Набуттю професійних знань, умінь і навичок майбутніх корекційних педагогів сприяє навчальна дисципліна „Робота гувернера-дефектолога”, розроблена і впроваджена автором статті, яка вивчається у другому семестрі. *Мета курсу* полягає у вивченні маловідомого для нинішньої української педагогіки питання індивідуального гувернерського виховання і навчання дитини в домашніх умовах, етапів розвитку гувернерства як педагогічного явища, педагогічного досвіду діяльності дефектолога, соціально-

го вихователя, домашнього педагога; у розширенні педагогічного світогляду студентів, у навчанні критично сприймати та аналізувати педагогічні теорії, практико-орієнтовані підходи, у використанні гувернерських виховних методик на практиці, набутті навичок з організаційно-виховної роботи щодо соціальної адаптації до умов життя та реабілітації дітей з вадами [2, с. 267]. Завдання вивчення курсу – набуття знань стосовно історії розвитку гувернерства з найдавніших часів до сьогодення; вивчення основних закономірностей виховання та навчання фахівців з корекційної педагогіки; формування у студентів теоретичних знань з курсу і умінь їх використовувати на практиці; формування навичок соціального вихователя по роботі з дітьми обмежених фізичних можливостей; ознайомлення студентів із методиками роботи гувернера-дефектолога.

Висновки та перспектива подальшого дослідження. Отже, гувернерство є соціально-педагогічною системою, відзначається особливою ефективністю та багатством форм роботи. Індивідуалізований гувернерський підхід до виховання дає змогу досягти позитивних результатів за умови використання у педагогічній практиці знань, які на сучасному етапі розвитку науки є галузями вікової, педагогічної, практичної психології, дефектології. У контексті професійної підготовки студентів напряму “Корекційна освіта” використовуються наукові праці сучасних дослідників цієї проблеми, педагогічна спадщина педагогів минулого тощо. Розроблено і впроваджено навчальну робочу програму “Робота гувернера-дефектолога” обсягом 81 годину, серед яких: 34 – аудиторних, 47 годин – для самостійної роботи. Форма педагогічного контролю – залік у 2-му семестрі.

Подальшим науковим дослідженням може бути вивчення ролі гувернерства у позанавчальній діяльності майбутніх корекційних педагогів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Акінішева І.П. Характеристика діяльності соціального губернатора на сучасному етапі / І.П. Акінішева // Вісник Луганського нац. університету ім. Тараса Шевченка. – Серія „Педагогічні науки”. – Вип. №17 (180). Ч.ІІ. – Луганськ, ЛНУ ім. Тараса Шевченка. – 2009. – С. 52-58.
2. Бондаренко З.П. Методика роботи губернатора / З.П. Бондаренко // Проблеми педагогічних технологій. Вип. 1. – Луцьк: ВДУ ім. Лесі Українки, – Луцьк – 2003. – С. 267-277.
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І.Д. Звереві. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. – 536 с.
4. Колосова Е.Б. Тьютор как новая профессия в образовании / [Электронний ресурс] – Режим доступу <http://miao.edu.ru/attachments/article/758>.
5. Саранулова Є.Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності губернатора: монографія / Є.Г. Саранулова. – К.: МАУП, 2003. – 264 с.
6. Тимохина Т.В. Содержание и методика образовательной деятельности губернатора с детьми дошкольного возраста: автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.01 / Т.В. Тимохина. – М.: Моск. гос. обл. ун-т., 2005. – 20 с.
7. Шароватова О.П. Педагогічна творчість та проектування у навчально-виховній діяльності губернатора / О.П. Шароватова // Зб. наук. праць ХДПУ ім. Г.С. Сковороди. – Вип. 1 (28). – Харків, 2004. – С. 12-17.